

Lichterveldenaars in koloniale dienst

Modest Maertens

België leefde gedurende een halve eeuw in symbiose met Centraal Afrika, met een gebied dat wij 'Onze Kongo' noemden.

Duizenden en duizenden landgenoten vertrokken naar de dochterstaat om er een samensmelting uit te werken van westerse beschaving en Bantoecultuur. Veel kolonialen, onder wie een behoorlijk aantal idealisten, hielden van het nieuwe land en meenden van het rijke Kongo een modelstaat te maken¹.

Verrassend veel Lichterveldenaren hebben, voornamelijk in de jaren onmiddellijk na '45, van Kongo niet alleen hun werkterrein maar ook hun leefwereld gemaakt. Zij waren in dienst van de kerk, van de overheid of van grote maatschappijen die in Kongo een uitbating gevestigd hadden.

Het bezoek van Koning Boudewijn, de Belgische 'Bwana Kitoko', in mei 1955 aan Kongo, moest de onverbreekbare politieke, administratieve, economische en sentimentele banden tussen beide landen bezegelen. In het Koning Boudewijnstadion, in het toenmalige Leopoldstad, voor 75.000 uitzinnige mensen, hield koning Boudewijn zijn slottoespraak, deels in het Frans, deels in het Lingala. *'Mijn beste vrienden uit Kongo,'* zei de koning in het Lingala, *'ik vraag u vertrouwen te hebben in uw Belgische beheerders, in België en zijn dynastie, die enkel uw welzijn en uw opklimming naar een zeker duurzaam geluk beogen.'*

Vijf jaar later, op de officiële proclamatie van de Kongolese Onafhankelijkheid, kreeg Boudewijn betaald antwoord van Lumumba. Het vertrouwen in België bleek toch niet zo groot te zijn. De bom barstte in juli 1960. De sinds jaren sluimerende achterdocht en het wantrouwen escaleerden tot een fatale breuk. België had geen druppel bloed veil om zijn tanend gezag in de kolonie op te krikken en hoopte op de

¹ EYNIKEL, Hilde: Onze Kongo, Davidsfonds, Leuven, 1997, p. 163.

redelijkheid van de Kongolese politici en elite om hun onafhankelijkheid inhoud te geven.

Lumumba, Mobutu en Kabila hebben ons inmiddels geleerd hoe ongegrond en broos die Belgische hoop wel was. Belaagde blanken verlieten massaal het land. De leegloop was niet meer te stuiten. Loontrekkenden hebben zich in het moederland kunnen reïntegreren. Zelfstandigen hebben berooid de hel verlaten. Missionarissen en ontwikkelingshulpers blijven tot op heden zoeken naar de fundamenten onder het puin.

Kongo,

Klinkt als een kreet en ebt als een echo,
Lief en verleidend, uitdagend,
Grasgroen onder staalblauw, rood tot bloedrood,
Hard, bar en broos, meedogenloos,
Zij en wij, gewerkt, gewroet, gefaald,
Wordt het daar straks
Weer morgen zonder zorgen?

1 Zieltjes winnen, een strijd op leven en dood.

Met de oprichting van de Kongo-Vrijstaat in 1885 wist Leopold II maar al te goed waar hij met de kolonie als persoonlijk bezit naartoe wou. Het land moest niet alleen gekoloniseerd, maar ook gemissionieerd worden. Heidendom en afgoderij hielden niets goeds in zich. De vaste en beproefde waarden van de katholieke kerk zouden garant staan voor een duurzame religieuze opvoeding en elke bekeerling was een wissel op de toekomst. Congregaties werden aangesproken, projecten ontwikkeld en de paters en de zusters konden rekenen op de absolute steun van de vorst.

Het voorstel leek meer dan aantrekkelijk. Het leger had de enkele opstandige stammen onder de knoet, het land was gepacificeerd en het bekeringswerk kon beginnen. Dat een verblijf in Midden-Afrika grote gevaren inhield voor de gezondheid wisten de eerste zendelingen maar al te goed. Dertig missionarissen op honderd stierven er binnen de vijf jaar. Wie op een Kongoboot de haven van Antwerpen achter zich liet maakte veel kans er nooit meer terug te keren.

De Witte Paters en de Scheutisten vormden de stoottroepen die na korte tijd al versterking kregen van de Jezuïeten en andere orden en

van broeder- en zustercongregaties. Bij die eerste generatie van pioniers hoorden nog geen Lichterveldenaars. Die vertrokken pas na 1920, toen de levens- en werkomstandigheden toch al iets beter waren. Hun namen zijn vergeten, de letters op hun grafstenen zijn verweerd of het graf helemaal verdwenen. De eerwaarde zusters Maria Janssens, Elisa Lanckriet, Martha Pype en Irma Vandewalle, wie kent ze nog? Ze hebben hun leven veil gehad voor het geestelijk en materieel welzijn van hun 'zwartjes'.

De paters Firmin Demarez en Victor De Pue zijn nobele onbekenden van wie we de verdiensten nooit kunnen inschatten. Pater Raphaël Dely, verdronken in zee in mei 1940. Vermoed wordt dat zijn schip gekelderd werd door een vijandelijke torpedo. De familie werd pas twee jaar later op de hoogte gebracht van zijn overlijden.

Weinigen herinneren zich nog Scheutist Oscar Van Oost die reeds in 1909 naar de kolonie vertrok en in 1948 te Lusambo overleed. Pater Achiël Demunster, telg uit een gekende Lichterveldse familie en leeftijdsgenoot van Van Oost, en broeder Henri Van Gierdegom komen bekender voor. Zeker broeder Van Gierdegom die met vele brieven en dagboeken, in een kleur- en beeldrijke taal gesteld, tot op hoge leeftijd nauw contact gehouden heeft met het thuisfront.

† E. P. VAN OOST OSCAR
Scheutist

Geboren te Tielt : 24 Juli 1877

Woonde te Lichtervelde

Naar Belgisch Kongo : 16 September 1909

Overleden te Lusambo : 18 December 1948

E. P. Van Oost deed zijn humaniorastudiën aan het College van zijn geboortestad. Pas in 1903 trad hij binnen in het Noviciaat te Scheut. Tot priester gewijd op 18 Juli 1909 door Z. Exc. Mgr Van Ronslé, vertrok hij nog hetzelfde jaar naar de Apostolische Prefectuur van Opper-Kasaï, 1909 : zojuist was de Onafhankelijke Kongostaat Belgische Kolonie geworden. Het was nog niet de tijd van de grote missies met bloeiende werken, maar de moeizame periode van het pionierswerk.

E. P. Van Oost was achtereenvolgens werkzaam in Luluaburg, Hemptinne, Merode en Lusambo. In 1916 ging hij naar de Batatelas en stichtte Lodja.

In 1920 werd E. P. Van Oost te Scheut tot Econoom benoemd en werd ook raadslid van het huis van Scheut. In 1922 vertrok hij opnieuw naar Kasaï. Nog 26 jaar zou hij er arbeiden zonder naar het Vaderland terug te keren. Op 18 December 1948 overleed hij te Lusambo (vicariaat Kasaï). Sedert geruimen tijd was hij ziekelijk. De laatste twee jaren verliet hij zijn kamer niet meer. Maar gehecht aan zijn missie en aan hetgeen hem gans zijn leven dierbaar was geweest, kon hij er niet toe besluiten naar België een welverdiende rust te komen genieten.

Mission van Scheut, Februari 1949.

Broeder Henri heeft het in zijn Kasai allemaal meegemaakt, miserie, materiële ongemakken, tegenslagen en tegenkanten, onberijdbare wegen en defecte auto's, malaria en tandpijn, tropische zon en tornado's, het overlijden van goede collega's, het verloren vertrouwen in de inlandse volgelingen, de medewerking of de sabotage van blanke landgenoten.

Tijdens de oorlog '40-'45 was elk contact met de kolonie verbroken. Meer dan vijf jaar bleef Lichtervelde verstoken van enig nieuws over familie en vrienden in het verre Kongo. De drie pijlers waarop het koloniaal leven functioneerde, de missies, de ondernemingen en het koloniaal bestuur waren dringend op zoek naar verse krachten om de door oorlogsomstandigheden ontstane leemtes op te vullen.

Wonderbare visvangst aan het Kivu-meer. De zusters met witte kap zijn de Lichterveldse zusters Grégoire Vancoillie en Elza Deriemaeker.

Een pak missionarissen zat al jaren geblokkeerd in het moederland en snakte naar de dag van afreis. De paters Oscar Colpaert en Robert Depuydt waren in 1946 bij de eersten om hun Kongolese missiepost te vervoegen. Een groots missiefeest met reuzetombola moest wat zaad in het bakje brengen om de zware kosten bij de grote tocht te drukken. Missiefeesten waren toentertijd succesvolle ondernemingen. Colpaert en Depuydt hadden het materieel al iets comfortabeler. De tijd van de draagstoel behoorde tot het verleden, een bruggetje over het water verplichtte ze niet langer de rivier te doorwaden, de fiets was vervangen door een motorfiets en een missiepost van enige

omvang beschikte doorgaans al over een auto en een lichte vrachtwagen, over elektriciteit en een waterleidingnet. Een wijze pater poeneerde ooit *'Je kan in Kongo om het even waar overleven als je maar water bij de hand hebt.'* En er waren vele wijze paters...

Willy Oost, Michel Wostyn en Gerard Vierstraete zijn enkele tijd nadien eveneens naar Kongo afgereisd om te helpen bij en aan het bekeringswerk. Hun taak beperkte zich niet tot de catechisatie en het toedienen van de sacramenten. Alle 'persoonsgebonden materie', zeg maar de 'Zeven Werken van Barmhartigheid in de dagelijkse praktijk', behoorde tot hun opdracht.

De paters en de zusters organiseerden lager, technisch, middelbaar en normaalonderwijs, al of niet in samenwerking met de grote plaatselijke ondernemingen. Ziekenzorg werd georganiseerd door het oprichten van dispensaria en ziekenhuizen. Zij leerden de dorpingen hoe ze hun velden moesten bewerken en hun vee verzorgen. Ter ontspanning herstelden de handigste jongens onder hen de horloges van de collega's, de bril van Mère Supérieure en de fiets van de catechist. Op zondag, na de hoogmis, werden er zelfs tanden getrokken. Met eigen ogen gezien! Op een lange lage bank zat een twintigtal patiënten, wachtend op de komst van de pater. Op een ruig tafelblad lagen een paar tangetjes en priemen en naast de tafel stond een grote kookpot met water en een pollepel, voor het spoelen achteraf. Toen kwam de pater. Zelfverzekerd riep hij de eerste patiënt op de stoel, stelde nauwgezet zijn diagnose, doopte zijn gereedschap in het spoelwater, wrikte met de priem en trok met de tang. Geen gejam, geen gekerm. De volgende! Een halfuur later was de klus geklaard. Er zat zelfs geen spatje bloed op het witte ordekleed van de pater. Toen kleurde de hemel zwart en heel ver rommelde de donder. Onweer over de middag, het gebeurde wel meer.

De zusters Elza Deriemaecker, Elisabeth Lannoo en Aline Wostyn hebben in dezelfde tijd de beslissing genomen de rest van hun leven te wijden aan het bekerings- en beschavingswerk in Kongo. Elisabeth Lannoy heeft zich bijzonder verdienstelijk gemaakt in haar zorg voor de melaatsen.

2 Koloniseren, een werk van lange adem

Het Ministerie van Koloniën bleef na de oorlog '40-'45 evenmin bij de pakken zitten en besepte maar al te goed dat er in Kongo veel en goed volk tekort was. De Koloniale Hogeschool te Antwerpen opende weer de deuren voor de opleiding van een keurkorps van ambtenaren

voor de kolonie. Vier jaar studie werden bekroond met een licentiaatsdiploma in de koloniale wetenschappen. Adelin Vandekerckhove, (x Andrea Beemaert), zoon van Emiel (de alomgekende man van de *statiekarre*, die voor de NMBS de stukgoederen aan huis bezorgde), vergezelde vaak zijn vader op zijn ronde en moest op een dag een stel zware metalen koffers afzetten bij een zekere Marcel Maeseele, (x Elza Maeseele) ter Potteriestraat. De inhoud van de koffers bleef uiteraard onbekend, maar ze kwamen zeker van de Kongo; het dik pak klevers op het deksel sprak duidelijke taal. Maeseele was een koloniaal die zijn zes maanden verlof in zijn geboortedorp Lichtervelde kwam doorbrengen. Kongo en Maeseele, Anvers en Matadi, het intrigeerde de jonge Adelin die in 1945 zijn kans waagde aan de Koloniale Hogeschool. In 1949 kon hij met het eerste contingent van twintig afgestudeerden vertrekken.

Voor zijn eerste termijn van drie jaar kwam hij terecht in een van de 117 administratieve gewesten van het toenmalige Kongo. Na geregelde promoties bracht hij het tot gewestbeheerder en hij werd na het tumult van 1960 gepensioneerd als districtscommissaris.

Het leven van de gewestbeambte, *den agent territorial*, was keihard. Daar konden Gabriël Labens, (x M. -J. Sabbe), en Albert Verhelst, (x Lieve Vanparys), en de pionier Marcel Maeseele zeker van meespreken. Elke vergelijking loopt ergens mank, maar zij werkten echt als 'de missionarissen van de staat'. Met dien verstande evenwel dat zij behoorlijk betaald werden voor hun werk en konden rekenen op een eerbaar pensioen. Zij stonden op de laagste trap van de hiërarchie en waren absolute en militaire gehoorzaamheid verschuldigd aan hun hogere chefs die oordeelden over de prestaties en de waarde van de persoon in kwestie. De evaluatie van de chef was beslissend voor de definitieve benoeming en de mogelijke jaarlijkse loonsverhoging. Een gewestbeambte die het niet kon stellen met zijn onmiddellijke overste had geen verhaal en mocht het vergeten.

Hun taak was allesomvattend en veronderstelde polyvalente inzetbaarheid. Zij waren alles en deden ook alles. Twintig dagen op de maand moesten zij verplicht op inspectie in hun gebied, soms dagreizen ver, terwijl het vrouwtje in veel gevallen thuis zat te verkommeren van heimwee. Met de plaatselijke dorpshoofden moesten zij belastingen innen, gerechtelijke onderzoeken voeren en recht spreken, de gevangenis bewaken, de burgerlijke stand bemannen, de scholen inspecteren, ingenieur en dokter spelen, wegen aanleggen en bruggen bouwen, onderhandelen met pater overste van de missie en met de directeur van een of andere maatschappij in hun sector, conflicten

voorkomen of ze oplossen. In de beste gevallen was er wel eens assistentie van verpleegkundigen, agronomen en personeel van Openbare Werken. De gewestbeambte was burgemeester, politiecommissaris en schepen van alle mogelijke kabinetten en departementen.

Het strekt de Belgische en koloniale overheden tot eer dat zij altijd de gezondheid van de inlanders en van hun eigen personeel meer dan behartigd hebben. De modale huisdokter werd in Kongo de facto specialist in alle medische aangelegenheden. Zijn bevoegdheid was groot en hij delegeerde vlot aan zijn blanke gezondheidsbeambten of sanitaire agenten en zelfs aan zwarte verplegers.

Of Achiel Vancanneyt, voor 1914 al, naar Kongo is uitgeweken als dokter in de geneeskunde of als gezondheidsambtenaar is niet uitgemakt, maar in ieder geval hebben Roland Callewaert, (x Lieve Tanghe) en Marcel Sarre, (x Liliane Calcoen), tot in 1960 als dokter in de kolonie gewerkt. Het aantal Lichterveldse sanitaire agenten is opmerkelijk groot en hun vertrek dateert vooral van na de Tweede Wereldoorlog. De kandidaten voor de gezondheidszorg waren verplicht een zes maanden durende cursus te volgen aan het Tropisch Instituut te Antwerpen. Zij werkten onder leiding en gezag van een plaatselijke dokter en kregen ruime armslag. Het accent werd vooral gelegd op preventie. Julien Gaeremyn, (x Maria Labens), werkte voor de FO-REAMI, een instituut dat gespecialiseerd was in pilootprojecten die, na evaluatie, uitgedragen werden in de dispensaria en ziekenhuizen. De gezusters Anna en Lieve Vallaey waren tewerkgesteld in ziekenhuizen in Kinshasa. Herman Bruneel, (x Madeleine Sanga), Rafaël Cool, (x Anna Cocquyt), Firmin Carbonez, en Herman Verougstraete (x Claudine Heddebaut) behoorden tot de laatste lichting dorpsgenoten die zich ginds in de gezondheidszorg verdienstelijk gemaakt hebben. Overigens, Herman Bruneel heeft het nooit laten afweten en vertoeft nog steeds ter plekke.

3 Planters, industriëlen en ambtenaren

De Jezuïeten hebben zich vanaf 1900 heel verdienstelijk gemaakt met het ontginnen van bos-en savannegebieden en de introductie van de veeteelt. De door hen gestichte kapelhoeven voor de kerstening en de opleiding van verlaten kinderen boden de gelegenheid hun publiek tewerk te stellen op de door hen aangelegde akkers en weilanden. Emeric Colpaert heeft zich na de eerste wereldoorlog door Jules Van Lancker late overtuigen om naar Kongo te trekken. Hij specialiseerde zich in de fabricatie van bakstenen en zette er aanvankelijk een bloeiend bedrijf op poten. Zijn rijk was echter kortstondig. Te-

genslag, verkeerde aanpak, concurrentie en een slepend conflict met Van Lancker hebben hem verplicht voortijdig naar het moederland terug te keren.

Zaventem, 1956, Christiane Vanderhaeghe en de kinderen reizen af naar Leo.

Waar het privé-initiatief tekort schoot moest de overheid een en ander stimuleren wat ook gebeurde met de veeteelt en de landbouw. Studiebureaus en laboratoria zochten naar de beste methodes om de teelten optimaal te doen renderen. Het NILCO, beter gekend onder de Franse benaming INEAC, het Nationaal Instituut voor de Landbouwstudie in Congo was op dat vlak toonaangevend. De resultaten van het studiewerk werden voorgelegd aan en besproken met de lokale agronomen en hun assistenten voor de verspreiding van de nieuwe technieken.

Roger Verbeke, (x Monique Mattan), tewerkgesteld bij NILCO als Forscher en Raymond Delbeke, (x Yvonne Heydens), man van de praktijk op het terrein, waren rechtstreeks bij dat proces betrokken. Marcel Ramboer (x Annie Ghekiere), werkte in de sector van de diergeneeskunde. Odiel Vanderper, (x Julienne Ameel), 31 jaar werkzaam in de katoenteelt bij COLOCOTON stond aan de andere kant van de barrière. Voor de katoenmaatschappijen was het productieproces belangrijker dan het studieproces. De inlanders, die goed wisten dat er op hun rug veel geld verdiend werd, waren niet altijd geneigd om voor een hongerloon op de uitgestrekte katoenvelden te werken. Dat ver-

oorzaakte meer dan eens spanningen die leidden tot opsluiting en het verwerpelijk gebruik van de bullepees.

Heemkundige kring Karel Van de Poele

Georges Werbrouck en Francine De Winne, getrouwd in januari 1953, twee maand voor hun afreis. Het koloniaal uniform spreekt boekdelen over de modale ambtenaar in de kolonie.

Een 'pasjeswet' moest de ontvolking van het binnenland tegengaan en de inlanders beletten massaal in de steden te gaan wonen. De wetgeving faalde en de negers trokken massaal naar de grootsteden. Nijverheid en handel, vooral handel, bloeiden welig en de steden barstten weldra uit hun voegen. In Kinshasa, Kisangani en Lumumbashi en ook in kleinere steden werd er koortsachtig gebouwd. Walter Vanderhaeghe, (x Simonne Vanlerberghe) ging er zich vestigen als raadgevend en leidend ingenieur, Jozef Feryn, (x Christiane Vanderhaeghe), deed er landmetingen voor het kadaster en de urbanisatie, Herman Saelens (x Maria Dejonghe) was werkopzichter bij de firma die het nieuwe presidentiële paleis bouwde en Roger Sauer (x Agnes Verkinderen), had een betrekking als confiseur-pralineur maar kwam finaal ook in de bouwsector terecht.

Voor de betrekking van gemeentesecretaris van Lichtervelde in 1936 viste Michel Desmet (x Jeannette Wostyn), naast het net en besloot dan maar meteen om naar Kongo te trekken om er een pak frustraties te verwerken. Hij werd er commissaris en hoofdcommissaris van de stedelijke politie van Kinshasa. Rond 1950 ging Jean Vermandele de rangen van de staatsveiligheid versterken.

Voor Georges Werbrouck, (x Francine De Winne) was geen brousse- of veldwerk weggelegd, hij kon aan de slag op de dienst begroting van het centraal bestuur in Kinshasa. Een zekere Aureel Hostens van het Lichterveldse Heerenveld was chef-telecommunicatie op de Belgische ambassade in Kinshasa en heeft de gebeurtenissen van juli 1960 van heel dichtbij meegemaakt. Samen met Julien Gaeremyn heeft hij bij het begin van de onlusten de sleutel van de ultra-geheime safe op de Belgische ambassade in veiligheid gebracht. in Brazzaville aan de overkant van de stroom. Dat die tocht niet zonder gevaar was, hoeft geen betoog.

De verschillende congregaties van paters en zusters hebben steeds de grootste aandacht gehad voor het onderwijs. De concurrentie met de weinig talrijke maar veel rijkere officiële en protestantse scholen hebben ze overal overleefd. Het Belgische schoolpact dat een lange en onrustwekkende voorgeschiedenis kende, was een zegen voor het vrij onderwijs en die lijn werd meteen doorgetrokken naar de kolonie. Officiële, protestantse en missiescholen konden voortaan onderwijzend personeel aanwerven in België als ze er werkelijk behoefte aan hadden. De inrichtende machten moesten wel zorgen voor een gemeubelde woonst waarvoor ze het huurgeld konden verhalen op de overheid.

Zeker vanaf 1954 was het Frans de voertaal in het onderwijs. De Nederlandstalige leerkrachten, veruit het grootst in aantal, moesten zich dus aanpassen en zich extra voorbereiden. De diplomavereisten werden vrij soepel geïnterpreteerd in functie van de lokale noodwendigheden. De klassen telden gemiddeld veertig leerlingen, van diverse leeftijden, maar altijd voor het volle pond gemotiveerd. Leerlingen die niet aan de gestelde strenge intellectuele en zedelijke normen voldeden, gingen er uit, zonder pardon. Idem dito voor het personeel. Leerkrachten hadden een weekopdracht van 32 lesuren met een grote verscheidenheid aan vakken waaronder onze *Vaderlandsche Geschiedenis* en de *Aardrijkskunde van België*. De leerling wist dat Antwerpen aan de Schelde ligt en dat de Vlamingen de Guldensporenslag gewonnen hebben van de Fransen in 1302. '*Quelle victoire, mis-sieu...!*' De leraar kon het compliment best appreciëren.

Frans Bouckaert, (x Denise Vandeveld), was werkmeester in het technisch onderwijs, afdeling bouw, Modest Maertens, (x Lucienne De Winne), en Lode Hens (x Myriam Ramboer), werkten in het middelbaar onderwijs. André Masscho, (x Antoinette Vanwalleghem), hielp mee aan de opleiding van inlandse monitoren voor het lager onderwijs en Romain Decloedt (x Yvette Vanwalleghem), stond in voor de opleiding van sociale werkers.

4 De baas, de bazin en de boy

De baas, de koloniaal, werd geacht goed, veel en lang te werken. Wat hij dan ook maar deed om aan de strenge criteria te voldoen.

Wie de hoge norm niet haalde ging er onverbiddelijk uit. Onberispelijke prestaties daarentegen leverden elk jaar een serieuze loonsverhoging op. De hiërarchie diende gerespecteerd, de chef was de chef en kon helaas beslissen over het slagen of mislukken van een carrière. Het uniform met de onafscheidelijke tropenhelm hoorde onberispelijk te zijn, de kakishort en dito overhemd dienden perfect gewassen en gestreken, schoenen moesten blinken en de kousen reikten tot kniehoogte. Op de epauletten van het overhemd was de graad met gouden strepen aangebracht. Altijd herkenbaar. Het uniform maakte deel uit van het imago van de blanke. Dit imago was heilig en moest respect afdwingen. Koloniale maatschappijen lieten de teugels iets losser en de hiërarchie was er ook minder streng.

De bazin, de echtgenote van de koloniaal, had geen werk, of op zijn minst, veel te weinig. In de grootsteden konden de blanke dames

gaan winkelen of de markten afdweilen. In afgelegen posten was er alleen de inlandse markt.

Wie geen brei kon opzetten, een jurkje knippen en stikken of een boek lezen, was aangewezen op het gezelschap van lotgenoten voor dagelijkse koffie- of theebransjes in de luchtige tuinen van hun residenties of aan de rand van het zwembad. De vrouwtjes die minder geluk hadden en hun dagen moesten slijten in een verafgelegen broussepost hadden het niet onder de markt. Vaak was de man op tournee voor één of meerdere weken en waren ze aangewezen op zichzelf en de eventuele kroost. Verveling alom die soms tot depressie en paranoia leidde. Het waren sterke vrouwen die het er drie, zes of negen jaar of langer volhielden. Een mutatie naar de stad kon het leed verzachten.

Je had er ook nog de vele bazen zonder bazin, de *celibataires*, de vrije vogels die eenzaam door het leven trokken of ter plekke een min of meer duurzame relatie opbouwden. Aanstoot geven was uit den boze, het bracht hun *code moral* in gevaar. Stiekem gingen ze toch hun gangetje.

De boys, het zwarte huispersoneel, waren een zegen of een vloek, een plaag of een pest, het hangt er vanaf hoe je het bekijkt. Het fenomeen boy sprak tot de verbeelding. Hij nam je gewoon het werk uit de handen. Ze solliciteerden bij bosjes, polyvalent of super gespecialiseerd, naargelang. Voorkomend, vriendelijk, hulpvaardig en werklustig en altijd ten volle betrouwbaar, tot het op zekere dag, dan toch verkeerd liep. Het liep vaak verkeerd. Alles kon, liegen en bedriegen, stelen als de raven maar ook voor hun bwana door het vuur gaan. Je had ze zelden door. Er waren boys voor alle opdrachten in het huis, bakken en koken, wassen, strijken, schoonmaak, tuinonderhoud en kinderoppas. Chauffeur voor mijnheer en chauffeur voor madame. De status van de blanke madam werd bepaald door het aantal boys in huis. Het thuisland duizelde bij het horen van het aantal boys waarover zoon of dochter beschikten.

Op 30 juni 1960 werd abrupt en fatal de navelstreng met het moederland doorgeknipt. Wat iedereen vreesde, werd zonder uitstel bewaarheid: de boreling was niet levensvatbaar. Een onvoldragen vrucht. Tekst en muziek van de *Indépendance*, *cha cha cha* smoorden elk gevoel van redelijkheid.